

Відділ комплектування

Євгенія Максимова

*провідний бібліотекар відділу комплектування
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

Стаття в історичному аспекті висвітлює основні процеси роботи відділу комплектування: поповнення фондів бібліотеки документами з різних джерел (подано характеристику кожного з них), облік документів, наукову та науково-методичну роботу, структуру та кадри відділу.

Ключові слова: *комплектування, профіль, джерела, обов'язковий примірник, купівля, книгообмін, передплата, облік, структура.*

The article deals in historical aspect with the main processes of the acquisition department activities: profile of the acquisition, stocking of library funds with documents from different sources (each of which is described), registration of the documents, scientific and methodical work, structure and workers of the department.

Keywords: *acquisition, profile, sources, obligatory copy, purchasing, book exchange, subscription, registration, structure.*

Статья в историческом аспекте освещает основные процессы работы отдела комплектования: пополнение фондов библиотеки документами из разных источников (дана характеристика каждого из них), учет документов, научную и научно-методическую работу, структуру и кадры отдела.

Ключевые слова: *комплектование, профиль, источники, обязательный экземпляр, покупка, книгообмен, подписка, учет, структура.*

Відділ комплектування у структурі Львівської філії БАН був створений одним із перших і почав діяти 1 березня 1940 р. [2, с. 9]. За 70 років відбулося чимало як позитивних, так і негативних подій у функціонуванні відділу, починаючи з визначення напрямів його діяльності в 40-х роках ХХ ст., коли єдиний бібліотечний фонд створювався з багатьох розрізнених частин фондів, окремих бібліотек і колекцій, — і до сьогодні, коли практично завершено комп'ютеризацію всіх виробничих процесів відділу.

Окреслюючи діяльність відділу в історичному аспекті його розвитку, насамперед зауважимо, що відділ комплектування тісно співпрацював з іншими підрозділами бібліотеки, спрямовуючи зусилля на наповнення бібліотечних фондів сучасними документами.

Зі створенням відділу було визначено принципи і профіль комплектування фондів бібліотеки, до яких вносилися зміни і корективи протягом усіх років її існування в залежності від підпорядкування (АН УРСР, Міністерство культури УРСР, НАН України), завдань, а також категорій користувачів та історії формування фондів. Профіль комплектування змінювався від універсального до обмеженого як за галузями знань (медицина, сільське господарство, залізничний та водний транспорт), так і за видами та типами видань (підручники для середньої школи, патенти, стандарти). Тепер, з одержанням обов'язкового примірника документів, профіль комплектування фондів бібліотеки знову є універсальним.

Щодо джерел комплектування бібліотечних фондів, то на різних етапах історії бібліотеки вони були такими: обов'язковий примірник (ОП), передплата, купівля, книгообмін, дарунки та ін.

З початку свого створення бібліотека одержувала всесоюзний платний примірник книжкових видань, що виходили друком в СРСР російською мовою. Він надходив з ЦКНБ (Центрального колектора наукових бібліотек м. Москви) до 1995 р. (крім 1941–1946 рр.) [2, с. 9; 3, с. 54; 4, с. 66].

Протягом усіх років свого існування бібліотека домагалася українського обов'язкового примірника, але отримувала його, вибірково і платний, лише з 1954 р. до 1960 р. [13, с. 25; 15, с. 40]. І тільки в незалежній Україні, згідно з Постановою Кабінету міністрів України від 10 травня 2002 р. (№ 608), їй призначили всеукраїнський безоплатний обов'язковий примірник усіх видань, а згідно з Постановою Президії ВАК від 22.05.1997 р. № 16/5 — авторефератів дисертацій та наукових видань.

Основним джерелом комплектування періодичних видань була передплата через агентство «Союздрук», а з 1992 р. — через різні організації та фірми: «Укрпошта», «Ідея», «Фактор» за посередництвом тендерів. Репертуар передплачуваних журналів значно скоротився через брак фінансування, а також через те,

що значна кількість назв журналів, що раніше передплачувалися, почали надходити безкоштовно як ОП. Так, якщо на 1998 р. було передплачено 245 назв українських журналів, то на 2009 р. — 137. Кількість передплачуваних російських журналів залишається більш-менш стабільною — в межах 180 назв. Журнали далекого зарубіжжя передплачуються за валютні асигнування через ЦНБ НАН України м. Києва (тепер Національна бібліотека України ім. В. Вернадського — НБУВ). З 2005 р., крім передплати на журнали, бібліотека замовляє ще й науково-технічні електронні бази даних зарубіжних журналів. Останнє замовлення — 66 назв журналів та 44 бази даних.

Таке джерело комплектування, як купівля, було різним як за кількістю придбаних видань, так і різною вартістю і якістю. Так, в радянські часи закупувалися переважно україномовні книжкові видання через обласний бібліотечний колектор згідно з попереднім замовленням; карти, листівки, плакати, календарі — через спеціалізовані книгарні; журнали та газети, які надходили тільки до роздрібної торгівлі, — через кіоски «Союздрук»; книги соціалістичних країн — через книгарню «Дружба» згідно з попереднім замовленням; видання капіталістичних країн закуповувалися за валюту через ЦНБ, старі та рідкісні видання — через букіністичні магазини та на книжкових аукціонах, які проходились у Львові у 1986–1988 рр.

Із здобуттям Україною незалежності та одержанням ОП акцент закупівлі видань зміщується, і бібліотека купує російські книги через різні фірми та книгарні, українські, — що не надійшли як ОП або необхідні додаткові примірники, — через книгарні та видавництва на щорічних Форумах видавців у Львові (з 1994 р.).

Через недостатнє фінансування бібліотека не має можливості закуповувати іноземні книги за валюту, тому більше використовуються можливості книгообміну, який за час існування бібліотеки змінювався як кількісно, так і якісно.

Внутрішньосоюзний книгообмін (КО) розвивався з самого початку заснування бібліотеки і поступово з джерела ретроспективного комплектування перетворився на поточне, і, якщо на початку надсилалися і одержувалися видання з обмінно-резервних фондів, то з 1963 р. бібліотека починає надсилати партнерам і

власні видання (на сьогодні — 15 назв на рік). Бібліотека має 50 партнерів в Україні і 40 — за кордоном.

Міжнародний книгообмін (МКО) розвивався нерівномірно. Бібліотека розпочала його у 1956 р., а вже наступного не одержала на нього дозволу [14, с. 37]. З 1969 р. і донині НБУВ здійснює централізоване комплектування академічних бібліотек, в т. ч. ЛНБ ім. В. Стефаника, іноземними документами шляхом МКО та інвалютної передплати. У 1988 р. бібліотека отримала право на самостійний міжнародний книгообмін [16, с. 14] і проводить його дотепер, одержуючи та надсилаючи по 200-500 примірників на рік.

Основним джерелом ретроспективного комплектування бібліотеки протягом її існування є власний обмінно-резервний фонд (ОРФ), в якому накопичилося біля мільйона старих, переважно, іноземних видань.

Одним із традиційних джерел комплектування бібліотечних фондів ЛННБУ ім. В. Стефаника є дарунки. Бібліотека одержувала їх від початку свого існування і в дуже великій кількості від бібліотек і видавництв, різноманітних фондів та організацій, редакцій та товариств, союзів та окремих осіб. Особливо багато дарунків почало надходити в роки незалежності від представників української діаспори (зокрема, М. Коця, О. Горбача, О. Городиського, Л. Винара та ін.) — як цілі бібліотеки, так і окремі видання. Так, якщо у 1992 р. кількість подарованих видань складала 7 % від одержаних, то у 1997 р. — 54 %.

Фонди бібліотеки поповнювалися документами дуже нерівномірно. З 1946 до 1969 рр. вони зросли на 2,5 млн. од. і становили близько 3,1 млн. од. збереження. За 1970–1990 рр. — на 1,3 млн. од., 1991–2007 рр. — на 0,5 млн. од., і на початок 2010 р. фонди ЛННБУ ім. В. Стефаника налічують 7 млн. одиниць.

Облік фондів бібліотеки впорядковується у 1952 р., коли вона переходить на єдиний інвентарний ряд. Поряд з індивідуальним обліком впроваджується і сумарний. З 1991 р. ЛНБ ім. В. Стефаника переходить на автоматизований облік фондів у комп'ютерній системі ISIS, а з червня 2007 р. — в системі ALEPH.

Відділ проводив також науково-методичну та наукову роботу: підготовка різноманітних положень та інструкцій, які регламентували

виробничі процеси відділу: комплектування, облік фондів тощо; підготовка статей до збірників праць ЛНБ ім. В. Стефаніка [8; 11; 17; 18] та участь у написанні історії Бібліотеки (розділ: Формування фондів) [5, с. 3], виступи на українських, всесоюзних та міжнародних конференціях та семінарах, що відбувалися у Львові (1967, 1982, 1983, 1988, 2001 [1; 9], 2004 рр. [10]), Києві (1996 р., [12]), Ленінграді (1985 р., [7]), Новосибірську (1990 р.), Кишиневі (1988 р., [6]), Кельні (1991 р., [19]), більшість з яких опубліковані у збірниках доповідей та матеріалів.

Працівники відділу підвищували свою кваліфікацію під час відряджень до наукових бібліотек Києва, Одеси, Москви, Ленінграда, Мінська, Риги, Вільнюса, Таллінна, Варшави, Кракова, Відня, Оттави.

Усю роботу у відділі комплектування протягом 70-ти років його існування виконували бібліотекарі — скромні люди, чий мудрі голови розшукували і відбирали в морі інформації саме ті видання, які найбільше сприяють розвитку науки, техніки і культури в Україні, замовляли і скеровували їх до відповідних відділів бібліотеки, ті, чий невтомні руки доставляли і розпаковували пачки з літературою, обліковували, тобто описували, штемпелювали, інвентаризували і реєстрували одержувані видання, ті, чий палкі серця дбали перш за все про задоволення потреб Читача.

За всю історію відділу змінювалася структура і кількість працівників. Починаючи від 3-х працівників у 1945 р., відділ виріс до 6-ти у 1955 р., до 11-ти у 1969 р. і нині нараховує 13 працівників.

У 1977 р. відділ поділили на 2 сектори: поточного комплектування і докомплектування, а з 1980 р. — комплектування вітчизняною літературою та комплектування іноземною літературою.

З наданням бібліотеці права на самостійний міжнародний книгообмін та з поверненням функції внутрішньосоюзного книгообміну від відділу обмінно-резервних фондів у відділі створюється третій сектор — КО і МКО (1993 р.), який проіснував до 1999 р. і був скасований через скорочення фінансування бібліотеки та приєднаний до сектору комплектування іноземною літературою.

На кінець 2009 р. штат відділу складався з 13-ти працівників у трьох секторах: комплектування вітчизняними книгами (п'ять осіб), комплектування іноземними виданнями (три особи) та

сектору періодичних видань (три особи). Очолює відділ завідувач. Його заступник — головний бібліотекар.

За 70-літню історію відділ очолювали такі завідувачі: *І. І. Боднар* (1940–1944), *Я. В. Янчак* (1945–1949), *П. Н. Ірідархов* (1950–1951), *В. В. Іванова* (1952–1966), *С. А. Арсірій* (1967–1971), *Г. Г. Рожко* (1972–1983), *Є. О. Максимова* (1984 — червень 2009), *В. М. Мартинович* (з липня 2009 р.).

У відділі в різний час і різну кількість років працювали: *Н. Ф. Аверчук*, *М. С. Адамська*, *І. І. Айзенберг*, *Л. Л. Арецька*, *І. М. Білевич*, *О. Л. Бобак*, *С. М. Височенко*, *О. З. Врублевська*, *О. І. Герасим*, *У. Я. Головацька*, *Б. Г. Гордон*, *С. В. Грабовська*, *Н. Г. Гуцаленко*, *С. О. Даниленко*, *В. К. Зайко*, *О. С. Заклинська*, *І. І. Іваночно*, *О. С. Ільїна*, *О. А. Канчалаба*, *О. В. Канчалаба*, *Л. О. Касарда*, *С. В. Колтунова*, *А. Б. Копняк*, *Є. Є. Кравченко*, *О. Є. Кравченко*, *Т. О. Литвин*, *Р. Я. Луцик*, *П. Т. Макарова*, *Н. В. Матвейко*, *Д. І. Мервінська*, *С. М. Михевич*, *М. П. Москаленко*, *Е. Е. Новікова*, *М. Г. Олексюк*, *І. В. Орлова*, *Л. М. Паніна*, *О. В. Панченко*, *С. Ф. Полонянкіна*, *М. О. Пономаренко*, *І. Попова*, *М. Я. Породко*, *П. Г. Радковець*, *С. Р. Рогаля*, *Б. Ю. Скерленський*, *П. А. Хитра*, *Я. В. Ходань*, *С. В. Черниш*, *М. М. Штеліга*, *Г. Щербина*, *О. Б. Юфим*, *В. М. Яромова*.

Працівники відділу різні за віком, освітою і фахом. Серед них — бібліотечні фахівці, філологи, педагоги, археологи, інженери, поліграфісти і навіть фармацевт.

Деякі фахівці відділу комплектування перейшли до інших структурних підрозділів бібліотеки. Так, *С. В. Грабовська* була заступником директора бібліотеки, *С. А. Арсірій* очолювала науковий відділ бібліотекознавства, *Г. Г. Рожко* — колишній спецфонд і відділ основних книжкових фондів, *О. В. Канчалаба* — науково-інформаційний відділ, *С. М. Височенко* — сектор картографії відділу фондів, *М. О. Пономаренко* стала завідувачем відділу наукового редагування та видавничої справи, а *Т. О. Литвин*, захистивши кандидатську дисертацію, — науковим співробітником відділу рукописів. *О. З. Врублевська* та *О. Б. Юфим* очолюють сектори відповідно у науковому відділі періодичних видань та у відділі обслуговування читачів. *Л. Л. Арецька* очолювала відділ комплектування і наукової систематизації літератури у Львівській обласній науковій медичній бібліотеці, а *Л. М. Паніна* — сектор депозитарного зберігання відділу фондів НБУВ у Києві.

Багато років пропрацювали у відділі: *В. В. Іванова* (19 р.), *Л. Л. Арецька* (18 р.), *М. Я. Породко* (17 р.), *М. П. Москаленко* (13 р.), *С. Р. Роголя* (11 р.).

Зараз у відділі працюють ветерани бібліотеки: *Є. О. Максимова* (44 р.), *М. М. Саврацька* (33 р.), *А. Г. Нізовська* і *Л. М. Трудновська* (по 32 р.), *Т. Є. Дубецька* (22 р.), *О. І. Марінцова* (20 р.), є середня ланка — *М. Е. Грибовський* (17 р.), *О. В. Ясеницька* (16 р.), *М. М. Кульчицька* (15 р.) і зовсім молода генерація — *Г. Я. Коновал* (2 р.), *Л. М. Даниляк* та *Л. С. Підцерковна* — менше одного року.

Нове кадрове поповнення відділу — це люди з вищою бібліотечною та поліграфічною освітою, які добре обізнані з комп'ютером. Вони приймуть від ветеранів відділу досвід і традиції та гідно продовжать його справу, збагатять новими методами в роботі, але, віримо, залишать незмінним його кредо — любов до Читача.

1. *Грибовський М.* Деякі зауваження про вплив високих інформаційних технологій (ВІТ або НІ-ТЕСН) на сучасне та майбутнє бібліотек (Бібліотека + ВІТ = Дім знань) / *М. Грибовський* // Іноземна книга у Львові: Зб. матеріалів міжвід. семінару (6 листоп. 2001 р.). — Львів : Ліга-Прес, 2005. — С. 58-62.
2. Звіт про роботу бібліотеки за 1940 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 8. — 32 с.
3. Звіт про роботу колективу бібліотеки за 1995 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2850. — 68 с.
4. Звіти про роботу бібліотеки за 1947 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 122. — 86 с.
5. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР: історичний нарис. — Київ : Наук. думка, 1989. — 204 с.
6. *Максимова Е. А.* О совершенствовании комплектования иностранной литературой фондов Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника АН УССР / *Е. А. Максимова* // Комплектование иностранной литературы фондов академических библиотек: [зб. доп.]. — Кишинев : Штиинца, 1990. — С. 13-17.
7. *Максимова Е. А.* Особенности вторичного отбора иностранной литературы во Львовской научной библиотеке им. В. Стефаника академии наук УССР / *Е. А. Максимова* // Вопросы дальнейшего совершенствования и повышения качества комплектования иностранной литературой и международного книгообмена в библиотеках Академии наук СССР и академий наук союзных республик: сб. науч. работ. — Ленинград : БАН СССР, 1986. — С. 40-43.

8. *Максимова Є.* Історія формування фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (1940–2000 рр.) / *Є. Максимова* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.]. — Львів, 2002. — Вип. 9/10. — С. 99-113.
9. *Максимова Є.* Комплектування фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України іноземними виданнями: історія і сучасність / *Є. Максимова* // Іноземна книга у Львові: зб. матеріалів міжвід. семінару (6 листоп. 2001 р.). — Львів : Ліґа-Прес, 2005. — С. 32-39.
10. *Максимова Є.* Роль обов'язкового примірника документів у формуванні фондів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України / *Євгенія Максимова* // Бібліотеки на західноукраїнських землях XVIII–XX ст. : доп. та повідомл. другої наук. конф., Львів, 29-30 жовт. 2004 р. — Львів, 2006. — С. 105-112.
11. *Максимова Є. О.* Комплектування фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР іноземною літературою / *Є. О. Максимова* // Формування і використання бібліотечних фондів : [зб. наук. пр.]. — Київ : Наук. думка, 1984. — С. 27-34.
12. *Максимова Є. О.* Організація комплектування Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України національною літературою / *Є. О. Максимова* // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Міжнар. наук. конф.: тези доп. (Київ, 8-10 жовт. 1990 р.). — Київ, 1996. — С. 14-16.
13. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1954 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 501. — 137 с.
14. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1957 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 696. — 151 с.
15. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1960 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 876. — 130 с.
16. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1988 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2644. — 67 с.
17. *Рожко Г. Г.* Вдосконалення комплектування фондів наукової бібліотеки — основа інформаційної роботи / *Г. Г. Рожко, М. П. Москаленко* // Бібліотека та інформація : тематичн. зб. наук. пр. — Львів, 1973. — С. 95-98.
18. *Рожко Г. Г.* Джерела комплектування і вивчення їх ефективності. / *Г. Г. Рожко* // Бібліографічна інформація і сучасність: зб. наук. пр. — Київ : Наук. думка, 1981. — С. 37-44.
19. *Maksymova J. O.* The Formation of Collections of L'viv Stefanyk Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR in Modern Conditions / *J. O. Maksymova* // 20. ABDOSD – Tagung. Koln, 30 April — 3 Mai 1991: Referate und Beitrage. — Berlin, 1991. — S. 196-199.